

да провађа тај закон, разумети шта је то комунистичка пропаганда?

Господо, забрањује се свака антимилиитаристичка пропаганда. Што то значи? Молим вас лепо: имаде у буржоазији великих идеалиста, који проповедају некакав филозофски пацифизам, у који ја као социјалиста не верујем, али за који ја могу да признам да је идеално krásан, и ви онда на темељу овога нацрта можете да забраните и књигу једне Берте Суттнер: »Доле с оружјем«. Може неко да истули противу овога система војске, који у држави постоји, па да препоручи бољи систем обране за државу и народ, а ви то онда можете на темељу овога нацрта назвати антимилиитаристичком пропагандом и забранити је. Ето, толико тих нејасних ствари има у овоме нацрту, да човек тај нацрт не може да прими. Па онда, господо, шта је дошло на ум тој влади, која је створила овај нацрт, да нас гура на траг у прошла столећа. (Св. Прибићевић: Па ваљда и ми нешто знамо, господине Кристани. Има тога и у Хрватској.) Ако то постоји у Хрватској, то је ипак једна антиквирана ствар и једна ствар, која не може да се правда. Како може становништво једне општине одговарати и за то, што се тамо војска послала. Како може сваки појединац те општине одговарати, и откуда да трпи и сноси терете за оно за шта није крив. (Министар Ун. Дела Св. Прибићевић: То је социјална мера.) То није социјална, него антисоцијална мера.

Надаље, ви овде идете преко својих закона и преко својих принципа. Господо, пуно је говорено о томе, како треба поштовати опште право гласа. Ја, господо, јесам за то, јесам за најпотпунију демократију, и можда је баш то једна од великих разлика између мене и комунистичке партије бар онако, како се приказала у Русији. Ја, господо, јесам апсолутно за демократију, али хоћу да се право гласаштује, и онда ви не можете једноме посланику, који је од народа изабран на темељу тога права гласа одузимати мандат, као што ви предвиђате овим корегираним нацртом. Господо, не можете ви одузимати мандат једноме посланику само зато, што се назвао комунистом и што припада комунистичком клубу, нити ви то можете правдати пред светом. Не, то је немогуће. Ја, господо, желећи да би се ова земља сачувала непотребних криза, желећи да би се осигурао мир и поредак у толико у колико се један поредак у опште може да осигура, ја бих желео, господо, да нам донесете један нацрт који ће погодити оно

што је вредно да се погоди, један нацрт који може да нам заштити државу и који може да нам заштити јединство народа, један нацрт који ће бити ефективан против терора, али и један нацрт који не може на коњу коња сваки полицајац да злоупотребљава и против радничке класе и, господо, на коњу и против ваших појединих организација и ваших људи. Ми смо у последње доба доста пута видели како се то догађало. Видите у Војводини на темељу Обзана затварају се социјалисте, затварају се људи који су се пре четири године називали комунисте а нису међутим одавно тамо. (Министар Унутрашњих Дела Св. Прибићевић: Морате критички те вести примати!) Г. Министре, ми имамо вести од својих властитих организација. (Министар Унутрашњих Дела Св. Прибићевић: Које не примају критички људи.) Законе треба створити такве који не дозвољавају злоупотребе. Да се разумемо, нисам ја, господо, за то да се терору остави широко поље. Ако држите да постојећи закони нису довољни да се терор спречи и истреби, донесите нам закон, који ће бити против терора али господо, нека то буде закон, који збиља терор уништава а не штети демократију онако како овај закон мора да оштети.

Председник др. **Момчило Нинчић**: Од господе комуниста у начелној дискусији свега двојица имају да говоре. (Гриша Кацлеровић: Како то у начелној дискусији? Молим да се држимо праксе онако како се је практиковала у Одбору.) Ово је начелна дискусија. Пошто нема новог пословника и у колико Одбор не буде изменио, ми ћемо се држати пословника Уставотворне Скупштине и пошто буду од сваке групе говорила двојица, Одбор може да забрани да се даље говори. Ми ћемо стати да радимо у овом Одбору онако како смо радили и у Уставном Одбору, и ову праксу и онако примењиван пословник како смо практиковали тамо, док не дође нов пословник, ми ћемо практиковати и овде. Никакве повластице ни ограничења нећемо чинити. Према томе, пошто се двојица од сваке групе буде јавило и говорило, Одбор ће решити да ли може бити појединачних говора. Ја видим да се јављају нови говорници и према томе нећу закључити листу говорника, него ћу само закључити седницу, а другу заказати за данас после подне. (Јован Ђоновић: Што доцније, да би се што дуже могло радити.) Доиста је велика врућина: те према томе заказујем седницу за после подне у 5 часова.

(Седница је закључена у 12<sup>3</sup>/<sub>4</sub> час.)

IV. седница

## ЗАКОНОДАВНОГ ОДБОРА

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

КРАЉЕВИНЕ

СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

држана 28. јула 1921. год. у Београду.

Председавао председник др. **Момчило Нинчић**.

Секретар др. **Љуба Поповић**.

(Почетак седнице у 17 часова и 10 мин.)

Председник др. **Момчило Нинчић**: Отварам данашњу седницу. Има реч г. Милојковић.

**Живота Милојковић**: Господо! Ви сте сви саслушали експозе г. Министра Унутрашњих Дела, који је он дао пред пројекат »Закон о заштити државе« који је изнет пред овај форум. У својем експозеу г. Министар Унутрашњих Дела, у име владе, покушао је дати аргументе који су владу

пагнали да допесе овакав један пројект закона, као што је пројект »Закона о заштити државе«. Ја се, господо, нећу освртати на многе аргументе које је г. Министар Унутрашњих Дела изнео. Јер ти аргументи, уопште, не заслужују никаквога одговора са наше стране. Али ћу се, господо, задржати на неколико аргумената које је г. Прибићевић у своме експозеју, као главне изводео изнети.

Један од таквих аргумената, којим он правда доношење једнога закона против комунистичког покрета у нашој земљи, јесте; како је Комунистичка Партија у нашој земљи путем штампе и зборова пропагирала крваву револуцију, пропагирала крв. И том приликом г. Прибићевић је рекао: како се докази о таквој нашој пропаганди могу наћи у нашој штампи.

Ја бих молио г. Прибићевића, који сада овде није присутан: да изнесе конкретно оне доказе које је он прибавио из наше штампе и који говоре о том да је Комунистичка Партија Југославије икада и ма где пропагирала крваву револуцију, нарочито крв. Ја сам, господо, био уредник »Радничких Новина« од 1919. од Конгреса Уједињења о Ускресу 1919. па до »Обзирне«, када су те новине забрањене. Ја сам контролисао сваки редак који је у »Радничке Новине« улазио. И ако г. Прибићевић пред овим форумом и пред ма каквим форумом буде изнео ма и један најмањи доказ: да су »Радничке Новине« писале о крви и крвавој револуцији, ја сам у стању да дам свој живот.

То је исто тако случај са свима комунистичким листовима, са свима комунистичким брошурама и комунистичким књигама, које су у Југославији изашле, докле је Комунистичка Партија била легална као и од »Обзирне«.

Али, господо, ако нисмо ми проповедали крв, ако нисмо ми проповедали физичко разрачунавање, терор, индивидуалну акцију, то је чинила такозвана грађанска штампа. Ја нећу да се позивам на многе примере, али ћу да се позovem на пример једнога листа, који излази у нашој престолници, листа који себе хоће да представи као патриотски. То је »Балкан«. Ви можете, ако будете тако добри, прочитати у »Балкану« у броју од 26. јула ове године један напис који носи наслов »Поклици на митингу«. Ви ћете ту видети, господо, који су ти, који проповедају крв и физичко разрачунавање. (Добацивање из центрума: То је народ рекао).

Ми, али господо, у целокупној нашој пропаганди, икада нисмо проповедали индивидуалну акцију, икада нисмо величали атентате, икада нисмо величали терор. Напротив, као партија организованих пролетерских маса, ми смо увек били одсудни противници сваке индивидуалне акције, јер индивидуална акција значи негајцију принципа класне борбе на коме ми стојимо. Господо, ја ћу вас потсетити на још један пример који је веома карактеристичан по ваш буржоаски менталитет. У Београду, као престолници Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, излази један лист, који се назива демократским — то је »Епоха«. Тај лист је, баш пред сам атентат од 29. јуна, доносио чланке једнога руског социјалног револуционара у којима се говори како су руски револуционари убили Министра Плевеа. (Гласови: То није демократски лист.) Господо, то је буржоаски лист, ако није демократски. Али на-

бите ви и један редак у комунистичкој штампи који је написан у том духу и који је величао атентате на поједине личности.

Господо, морате признати још и овај факат. Ми смо, и пре рата, били увек противници индивидуалне акције, били увек непомирљиви противници атентатора, који мисле да путем бомбе, ножа и револвера решавају политичке и социјалне проблеме. Али, господо, целокупна буржоаска штампа у Југославији подигла је атентатора Принциппа и његове другове на висину народних хероја, што су извршили један атентат на једнога владоца. Ви, међутим, то правдате тиме да је извршен атентат на једнога страног владоца, али, господо, култ атентата је веома заразан и они људи, који славе атентате ма према коме, они тиме код егзалтиране и идеалистички предиспониране омладине стварају предуслове за атентате ма које врсте они били. То комунистичка штампа никада није чинила, и ја вас позивам, да изнесете ма и један пример, који би показао да смо ми славили ма кога атентатора.

Господо, г. Прибићевић је у своме експозеу изводео рећи и то: како је Комунистичка Партија, ових дана, да би скинула одговорност са себе због атентата, публиковала у иностраној штампи један манифест, у коме се жали на бели терор, који влада у Југославији. Господо, такав манифест је, доиста издала комунистичка партија, издао га је Централни Извршни Одбор Комунистичке Партије. Али је из основа нетачно када г. Прибићевић тврди како је Централни Извршни Одбор Комунистичке Партије у том манифесту рекао како је атентат на регента фингиран, измишљен. Господо, тај манифест је објављен у »Пости« која излази у Бечу. Он је објављен у свима европским листовима; и у том манифесту се не вели да је атентат на регента фингиран, него се вели да је атентат дао повода владајућој реакцији у Југославији да то терористичко дело искористи ради гоњења Комунистичке Партије и комунистичког покрета.

Господо, Комунистичка Партија, као што је друг Кацеровић у своме јутрошњем говору рекао, икада, ни у којој форми, ни ма када, није организовала никакве терористичке организације и акције. Јер, господо, ако бисмо стали на принцип терористичке индивидуалне акције, ми бисмо самим тим негирали сами себе као Комунистичку Партију. Онда би било смешно да ми седимо у Парламенту, кад бисмо били терористи и индивидуалисти. Ја лично, господо, допустите да кажем, када бих веровао у индивидуалистичку и терористичку акцију, не бих седео у Парламенту, него бих отишао у шуму. Али Комунистичка Партија којој ја имам част припадати не стоји на томе гледишту.

Господо, када бих цитирао листу оних, који се ових дана помињу као атентатори, ви бисте видели да су то већином васпитаници буржоаског револуционарног национализма. То је, господо, националистичка револуционарна омладина која је и пре рата, под режимом Хабсбуршке Монархије, сматрала за патриотску дужност да врши атентате противу аустријских политичких експлоатираних личности. И та иста омладина, васпитана у идејама револуционарног национализма, сматра и сада, наравно наивно и погрешно, да ј њена дужност, да је њена патриотска улога у томе: да врши атентате противу личности које

спречавају социјално ослобођење радничких и сељачких маса. Господо, прелистајте имена свих тих наивних и свих тих идејно егзалтираних младих, па ћете видети: да су међу њима поглавито они који су припадали националистичкој револуционарној омладини. Међу тим младима нема чланова наше партије. И како ви, господо, можете тражити од нас, од водства Комунистичке Партије, да она неком, на пример у некоме селу у Војводини, о којем ја немам ни појма; како ви можете тражити да наше водство спречава неком да каже да је он комунист. Тај листи атентатор на покојнога Драшковића, који је по вери Муслиман (Гласови: То не игра никакву улогу; које је веро, он је комунист.), могао је исто тако припадати и Југославенској Муслиманској Организацији, као год и Комунистичкој Партији. (**Фехим Курбеговић:** Међу нама не ће бити атентатора.) Ако неће бити, у толико боље по вашу партију.

Ви не можете, господо, нас кривити: што је тај и тај који се назвао комунистом, извршио неко дело, и не можете ви због тога бацати сву одговорност на нас. Када би се послужили и ми том логиком, онда би сваки члан демократске или радикалне или ма које друге странке, ко изврши неко кривично дело, тим својим делом у исто време створио и одговорност за целу странку.

Господо, ми можемо да вршимо контролу само над онима који су организовани у нашој партији, а над појединцима, о којима ни појма немамо да у опште постоје, ми не можемо вршити никакву контролу. Нарочито ми нисмо били у стању да вршимо контролу од дана »Обзнане«. Ја вас питам, господо, јесу ли се овакви случајеви, као што су последњи догађаји, могли десити пре »Обзнане«. Ми смо пре »Обзнане« водили генералне истрајкове, водили смо акције маса које сте ви осуђивали и које сте ви прогањали. Али, господо, никад никакав инцидент ни на улици ни на ма ком другом месту није могао да се деси, док смо ми, као водство странке, били у стању вршити контролу над својим члановима. Али онога момента, када смо ми изгубили, прокламовањем »Обзнане«, могућност да вршимо контролу над својим члановима, биле су могуће овакве жалосне појаве, о којима је овде реч. (Чује се: Убијали су у Македонији за време избора.) Ја бих вас молио, да ту тему не покрећемо, јер ја имам много више материјала о том ко је убијао него ви. (Чује се: Слободно, слободно.) Господо, ја Вам само изјављујем, да је рад Централног Извршног Одбора Комунистичке Партије Југославије од дана »Обзнане« па једнако даље, ишао само у том правцу да се наша партија легализује. (Чује се: А нито ваши посланици одише без пасоша?) Ви сте им дали. (Министар Унутрашњих Дела Св. Прибићевић: Г. Драшковић је био Министар и рекао је, да он није дао путнице.) Централни Извршни Одбор Комунистичке Партије Југославије због тога стоји увек и у свако доба ту на лицу места; да одговара за све своје акције и поступке и пре »Обзнане« и после »Обзнане«. Изведите нас ви пред ма какав суд, макар и пред суд шпанске инквизиције, ми ћемо ићи, јер нам је савест чиста, јер нисмо радили ништа што би дошло у опреку са вашим тако званом легалитетом. Али, господо, треба да знате: да наша партија... (Чује се: Колико је побила?) није убила никога. (Чује се: Никога?) Ја ћу вам рећи: да је за време совјет-

ског режима који је постојао у Мађарској, од његовога постанка па до последњег часа, уништено око 2000 људских живота. Међутим, бели терор у Мађарској, који је настао после слома совјетског режима, уништио је око 50.000 радника и сељака. (Јагор. — Чује се: Шта је радио Самуило? — Један глас: Није ово место за вишеве.) Ви можете господо Комунистичку Партију оптуживати како и колико хоћете. Ми смо у Вашим рукама и ми не бежимо од одговорности, али исто тако треба да budete и Ви способни да примите сваку одговорност од својих поступака. (Чује се: Примамо је и пред Богом и пред народом.)

Господо, Централни Извршни Одбор Комунистичке Партије, као што рекох мало пре, никад није организовао никакву терористичку акцију и он би био први тај који би свакога оног свог члана, који би проповедао терористичку акцију, ухватио за гуцу и удавио. Али, господо, ми нисмо били у томе положају, да можемо да контролишемо људе који су ван доманаја нашега утицаја. (Чује се: Шта је урадио Ковачевић?) Нека суд каже непријатно своју оцену о њему, па онда дајте да му ми пресудимо ако је тачно оно што се износи о њему. (Чује се: Не можете ви да судите кад има власти.)

Господо, како се води истрага о атентату, допустите ми, да посумњам, да кажем само ово. Ја сам читао буржоаске листове, који су тврдили, да је 26. јуна пред атентатом држана нека конференција у Новом Саду, на којој су присуствовали Филиповић, Чошић, Требињан и Ковачевић, и на тој конференцији је тобож Ковачевић саопштио у име Извршног Одбора одлуку о атентату. Данас сам читао у тим истим листовима белешку (»Политика«), у којој се вели: да је Стејић добио налог за извршење атентата у соби Посланичког Комунистичког Клуба. Па, господо, када се такве контраверзне вести о истрази саопштавају у буржоаској штампи, како могу ја да верујем у све оно, што буржоаска штампа говори. (Министар унутрашњих дела, **Светозар Прибићевић:** Немојте говорити на памет!) Али, господо, ја разумем зашто сад »Политика« вели, да је атентатор Стејић добио налог за извршење атентата у соби Посланичког Комунистичког Клуба. То је потребно, господо, да се каже у очи доношења овога закона, да би се оправдале оне недостојне мере, које се последњих дана примењује према комунистичким посланицима, које се мере ни у једноме парламенту у свету, па чак ни у Руској Думи, нису примењивале, јер се није дешавало то, да се посланици једне странке претресају на вратима од стране полицајаца и детектива, као што смо то ми доживели. (Један глас: А код Лењина?) За мене је јасна једна ствар, која је ван сваке сумње: један господин из владине већине то је јутрос врло лепо рекао: да је овај закон, који се предлаже, у духу »бољшевичком«. То значи, господо, да се ви служите бољшевичким методама против нас и ако причате, како сте против бољшевика и њихових метода.

Ви говорите против »бољшевичкога« терора, али служите се терором. Шта сте ви онда? Какву ви политику водите? Јесте ли ви демократе или нисте?

Господо, ја нећу да се упуштам у анализирање законског пројекта, који је пред нама; хоћу само да кажем то, да овакав законски пројекат,

какав је предложен у југослаvensкој Скупштини, није предложен ни у једном светском парламенту у историји света. Господин Прибићевић нека ми допусти да кажем, да се погрешно позива на Америку и Швајцарску, као и други културни свет.

У Америци није донет закон против комуниста, него против анархиста. Ствар је у том, што су америчке власти, власти капиталистичке олигархије, свакога комуниста, који је агилнији окарактерисале као анархисту. Али покажите ви мешај закон, где се забрањује комунистичка пропаганда у Америци. (Министар унутрашњих дела **Светозар Прибићевић**: Само истицање црвене заставе без икакво другог повода кажњава се до пет година робије.)

Исто тако не постоји ни у Швајцарској такав један закон. Тамо излази комунистичка штампа. Тамо излази један од најпопуларнијих комунистичких часописа »Ле Пхарек«. Такав закон не постоји ни у једној земљи, изузев Хортијеву Мађарску и бојерску Румунију. И ако сте ви јали на то, да подражавате Румунију и Мађарској, онда нека вам је на част, али се ја никада не бих сложио са тим, да ми импонује једна Мађарска и једна Румунија. (Др. **Љуба Поповић**: Кад на онаки начин убијају ministre у парламенту, онда је разумљива овака ствар.) Ја, господо, кажем, и то сам рекао пре два дана овде јавно и отворено: Комунистичка Партија нема од »Обзнане« могућности да врши утицај на своје чланове. Она нема могућности да шири своју просвету и пропаганду међу радницима. Отуда се, господо, јавила чињеница, о којој морате водити рачуна: да радништво у нашој земљи, у недостатку комунистичке пропаганде, литературе и просвете, све већма и већма подивљава. У редовима радничке класе појављују се, у последње време, нарочито од прокламовања »Обзнане«, анархистичке тенденције, које су исто толико опасне по нас, колико и по вас.

Ми, господо, немамо чиме да васпитамо те масе. Влада покушава да радничке масе угуши. Она је покушала да радничке масе, које у 99% припадају Комунистичкој Партији, преведе насилним путем у табор такозваних центрумаша, које је свесна радничка класа Југославије као политичке и моралне банкроте за вечита времена избацила из своје средине. Група центрумаша којој стоје на челу Драгиша Лапчевић и Топаловић, који су први проповедали бољшевизам и основали комунистичку партију, та група нема више од 200 чланова у целој земљи. Нека каже господин Лапчевић и све његове присталице колико су добили чланова од времена »Обзнане«. Можда су изгубили још 100 чланова, а добили нису ни једнога, нити ће добити и једнога под овим условима. Ја то не треба ни да помињем, али поменуо сам само због тога, што је Министар унутрашњих дела господин Прибићевић, у моменту прокламовања Устава, кога су радничке масе очекивале, јер су веровале да ће пасти »Обзнана«, што је Министар унутрашњих дела наше домовне, нашу штамарију, књижару и остало предао у руке тих људи, који са радничком класом немају ничега заједничког. То је, господо, гакже принцип приватне својине, и ви сте узели наше домовне, наше штамарије, наше књижаре и предали сте све то у руке оних, које радништво неће. Ми плаћамо лично менице, ми смо до сада дали

око 200.000 динара за подизање Новог Радничког Дома. Те меничне дугове за подизање тога дома плаћамо ми и данас, али нама се та зграда отима и предаје другима у руке.

На једном састанку господин министар Курковић саопштио нам је, као делегат владе, да је влада решила, да нам отвори синдикате, отвори књижару и штамарију, као и да нам преда нашу својину. Али два дана после тога дошла је друга одлука, јер су се центрумашни појавили тамо где треба и доказали, како је то њихова својина. Међутим господине Прибићевићу, и ви сви, господо, знате, да центрумашка »партија« и тако звану Главни Раднички Савез, то су организације, које су постале после »Обзнане«. Пре »Обзнане« Драгиша Лапчевић као и Живко Топаловић били су чланови Комунистичке Партије Југославије и из те су партије истерани, па су тек после истеривања из те партије основали другу партију и »Главни Раднички Савез« са циљем да помоћу власти приграбе радничку својину. Ви сте им, господо, дали домовне! Нека их отворе! Зашто их не отворе, зашто их држе затворене? Не смеју да уђу у њих, ако им не пошаљете кордон камиџарма. Зашто? Зато што не уживају поверења радништва. Ти ће домови бити увек празни. Ја тај случај наводим као доказ тога колико су такви гестови, колико су такви поступци владе у стању да револтирају радничке масе. Па, молим вас лепо, господо, како ћете ви да третирате радничку класу Југославије? Има ли она свога класног морала, своје класне части, свога класног достојанства? Мислите ли ви, да је та радничка класа марша, коју можете терати из једнога табора у други? Радници неће опростити ту неправду, неће се помирити са том неправдом, која се над њима врши.

Господо, на крају имам да вам кажем још само ово: Ви сте, господо, покушавали да створите ред и поредак на Косову, али уместо реда и поретка ви сте гурнули још више људи у качаке. Да сте били увиђавнији политичари, ви бисте требали, да дате општу амнестију, да пошаљете тамо поштено чиновништво и сви би се људи вратили својим кућама. (Добацивање: И ви сте качаци!) Јест и ја сам качак, зато сам се четири године скривао по шумама за време Бугара и Аустријанаца. Господо, ви сте донели »Обзнају« и ви сте требали да верујете и да знате као увиђавни политичари до каквих последица може довести »Обзнана«. Ви нисте о томе водили рачуна, и сад, уместо да изађете у сусрет радничким масама, које су изложене насиљима и безакоњу ваших власти, ви поопитравате »Обзнају«, ви тим масама спремаате нове окове и смртну казну ако неко каже, да је комунист. Ви сте наивни, ако мислите, да се ми бојимо смрти. Ми смо стотину пута гледали смрти у очи, кад сте ви бежали стотине километара од смрти. (Гласови: Ви то не можете за нас све да кажете.) Ви мислите, да се можете насилним путем борити против идеја. Господин Прибићевић је био тај, који је пре две године у једном чланку рекао: »Са идејама треба се борити идејама«. (Из центрума: Зар су куршуми идеје?) Куршуми нису идеје, али нека се господин Прибићевић бори противу терориста, а не против комуниста, јер и Милорад Драшковић, који је погинуо, рекао је у одговору на нашу интервјуацију о »Обзнани«, поред све мржње, коју је имао према

нама: да је комунистички покрет историјски покрет. И, господо, када је комунистички покрет историјски покрет, који је тај међу вама смртница, који ће да се дигне против историје, који је тај међу вама, који ће да заустави точак историје? Тај који то покуша да учини, биће од историје преглажен. Ја вам на то скрећем пажњу. Ви комунистички покрет не можете да уништите насилним путем. Радничка класа, ако хоће да живи, мора да се бори. Има само један излаз: да поубијате све што се зове радник и његов представник и тада ћете имати мир, али мир на гробљу. Али док постоји радничка класа, ви комунистички покрет не ћете уништити. Комунистички покрет добиће нову форму према ситуацији, у којој се налази, можда много опаснију форму, него што је ова легална форма, али га нећете уништити, ја вам то кажем отворено.

У радничком покрету расту анархистичке тенденције и оне ће уништити и нас и вас. (Добацивање из центра: Не бојте се.) Ви се варате, ако мислите, да можете да владате помоћу жандарма и помоћу кундака. На бајонетима се не може седети. (Министар унутрашњих дела **Светозар Прибићевић**: Само тако ви говорите, па онда кажите да нисте криви. — Добацивање из Центра: Ви сте почели са бајонетима.) Ми не бежимо ни од какве одговорности. Ако је потребно, да ми одговарамо, баците одговорност, ево нас, ми смо ту.

Један господин је рекао, да ће маса да пресуди. Ми се тога не бојимо. Они, који приређују митинге против нас нису маса. (Министар унутрашњих дела **Светозар Прибићевић**: Три четвртине ваших присталица служиле су аустријској војсци.) Није истина, треба да вам покажем састав нашег чланства. (Глас: Шта је био Алиагић?) Ја не знам, шта је био, али шта је био госп. Храсница? (Одзив из центра: Он није никог убио.)

Председник др. **Момчило Нинчић**: Ја вам морам издати оштру напомену, што једнога зинковца упоређујете са једним колегом.

**Живота Милојковић**: Ако је увреда, ја тржем реч натраг.

**Фехим Курбеговић**: Ви нисте достојни, да та поређења чините, ви нисте достојни, да се са мном поређујете, јер ви нисте ништа.

**Живота Милојковић**: Ја сам нешто више него ви. Ја хоћу, да вам скренем, господо, пажњу на овај факат, ако хоћете да се борите против разорних елемената, који руше државу, ви треба да пођете од принципа, да се борите против узрока, а не против последица. Међутим, ви сте пошли погрешним путем: ви се не борите против узрока, него се борите против последица. (Добацивање из центра: То није истина, то није социјално зло, него је антинационално зло, са којим сте се ви удружили.) Тек онда ако сузбијете узроке ви ћете сузбити и последице. Када нестану узроци социјалне беде, социјалног зла и незадовољства, које врш у нашој земљи, нестану и последица. И ми смо, господо, први ти, који желимо мир, и ми смо у томе правцу радили и радимо у томе правцу. Никада, господо, ми нисмо изазивали немир и неред. Историја наше партије то показује. Ми смо се борили за своје идеје, за своје принципе и за своје идеале. Борили смо се и борићемо се докле је на нама глава.

Председник др. **Момчило Нинчић**: Има реч господин др. Воја Маринковић.

Др. **Воја Маринковић**: Господо, у своме политичком раду држао сам се увек једнога правила: да верујем у добру веру политичких људи и у искреност њихових изјава и онда кад сам имао оправданих разлога да у њих сумњам. И овога пута ја ћу изјаве, које су господа представници комунистичке странке давали данас, сматрати као искрене и као веран одјек мишљења, држања и политике, коју они воде.

Изјава, коју је учинио јутрос господин Кацлеровић о политици комунистичке странке, долази само, господо, на жалост, сувише доцкан. И у колико бих више био расположен да у њену искреност верујем, у толико дубље жалим, што она тако доцкан долази. Господо, господин Кацлеровић је рекао, да је овај закон последица и резултат »Обзнане«, наравно, на тај начин што је применом »Обзнане« створено стање, које сада доводи до допуне овога закона. Господо, ја са господином Кацлеровићем о томе нећу полемизирати, али ћу му казати, да је и »Обзнана« последица нечега, да и она није дошла сама од себе, да она није пала с неба нити да је она резултат једнога каприса министара и владе, који су је донели.

**Триша Кацлеровић**: Може бити из рђаве оријентације.

Др. **Воја Маринковић**: Ако је комунистичка странка имала заиста ваљда ону политику, коју нам је развио господин Кацлеровић, онакво схватање ситуације у нашој земљи и будућности идеја комунистичке странке, онда нека ми дозволе господа, да им кажем, да је начин, на који су ту политику спроводили био из основа погрешан, јер је давао сасвим други карактер ономе, што су они хтели да учине. Ја, господо, нећу да се позивам на писање комунистичке штампе, зато што видим господо да сада негирају ствари, за које сам ја уверен, да су биле онакве какве је јутрос изнео господин министар унутрашњих дела. Ја се врло добро сећам, да се пре »Обзнане« комунистичка штампа није устезала да препоручује превратну акцију, да ју је хвалила и представљала као нешто што је једини пут, којим се до онога, што комунистичка странка сматра да би било једино боље стање, може доћи. Ипак, господо, ја се на то позивати нећу, пошто сам чуо, да се то овде данас демантује. Али има нешто, што се демантовати не може, господо, јер је то било овде у Народној Скупштини и што можемо констатовати из аутентичних стенографских белешака и што не верујем да ћете ми Ви порећи. Господо, комунистичка странка се по својим представницима овде у Уставотворној Скупштини солидарисала без резерве с једним режимом, који данас несумњиво више нема ничега идејног. Комунистичка странка у Југославији солидарисала се и солидаризавала се увек до сада, до овога тренутка, са режимом, који данас влада у Русији. (**Триша Кацлеровић**: Кад бисте отишли у Русију, друкчије бисте мислили. — Добацивање центра: Је ли то писао др. Слма?)

Господо, по ономе, што се зна о томе режиму из изјава самих представника тога режима, а не по приватним обавештењима, тај је режим један тирански режим. Он се сам назива режимом диктатуре што не значи ништа друго, него режим тираније.

То, што се комунистичка странка солидарисала потпуно и без резерве са оним страним режимом у Русији, што га је величала и хвалила аи блок не издвајајући ништа, не критикујући ништа, не ограђујући се ни од чега што се тамо радило и ради... (Чује се: Нисмо ми криви за то.) Овде се не допушта политика таквога режима. (Чује се: О томе се није претресало.) Претресано је, господо, и на дугачко и на широко. Она је створила импресију, да је цела комунистичка странка у Југославији за то, да такав исти режим створи и овде. (Чује се: Сваки режим одговара земљи, господине Маринковићу; ви то добро знате.) О томе ћемо сад баш говорити.

Господо, и како сваки режим одговара земљи и како у свакој земљи може бити само онаког режима, какав одговара и социјалној структури и разним социјалним снагама, живим снагама, како рече јутрос господин Кацлеровић, које тамо постоје, због тога је врло опасно, да се у једној земљи, која такав режим неће, стварање једног тиранског режима поставља као циљ једне политичке странке.

Јутрос је господин Кристан, говорећи у име социјалиста рекао, да се он не одушевљава овим законом. Господо, не одушевљавам се ни ја. Ја бих волео видети ко се одушевљава њиме. Овај закон, господо, долази као резултат акције једне од оних социјалних живих снага, које у нашој земљи постоје, а која је на ту акцију названа.

Господо, кад ми вама говоримо, ми не заборавамо да Ви нисте апсолутни господари оних струја, које представљате и које водите. Али исто тако, господо, нисмо ни ми на овој другој страни апсолутни господари струја, које представљамо и које водимо. И као што сте Ви неопрезном, да не кажем ништа друго, политиком, коју сте водили, гурнули на једну страну струје, које сте водили, на страну на коју многи од вас нису желели да их гурнете, тако смо ми недовољном активношћу, тиме што нисмо благовремено предузели мере, да не допустимо, да се борба између живих социјалних снага склизне на тај пут, на који се је вашом грешком склизнула, — дочекали ово стање због кога ми морамо овакве мере предузимати.

Они, господо, који су мислили и који мисле, да се у садашњој структури нашега друштва ма којим мерама може оборити држава ова, која је тек створена, варају се љуто! Ова држава није нама остала од наших предака. Још су живе, још постоје струје, које су ову државу створиле. И оне исте снаге, које су биле довољно моћне да је створе, оне су још све исте ту и готове да се мобилишу, да је бране. И онда је, господо, преко сваке мере било непаметно и опасно показати, да она хоће да се руши. Те велике социјалне снаге, које својим кретањем опредељују карактер режима у једној земљи, не крећу се, господо, суптилом разликком у изјавама овде и онде, него целом карактеристиком рада једне политичке групе и појединих политичких људи. И сасвим је излишно и некорисно ограђивати се теоријски од извесне политике, ако је она тако удешена, да је маса друкчије схвата. Видите, господо, они који су извршили атентат на Регента, који су једанпут покушали извршити атентат на Драшковића и који су на последку дошли до главе пок. Драшковићу, ти су се људи могли рекламирати, да припадају некој другој странци: могли су рећи, да су у име

слободе пуцали на Драшковића. Противу оне »Обзване« нису били само комунисти, против ње су били и републиканци, против ње су били и социјалисти, и зашто ни један од оних егзалтираних људи у име републиканаца, у име ових социјалиста овде, да и не говорим о центрумашима, које ви непрестано помињете, није те атентате извршио? Због чега се сваки од ових атентатора рекламира, да припада вашој странци и због чега се налази, да је то сасвим природно? Због тога, што је ваша странка целокупним својим досадашњим радом за ове две године код света створила веровање, да је странка насилна. Ви тврдите, да је то веровање погрешно. Али, господо, једна вера, ако се укорени, она дејствује самим тим, што постоји, без обзира на то, да ли је оно у што се верује тачно или није. Видите, цела једна цивилизација, која се назива хришћанском цивилизацијом, постоји већ 18 или 19 векова на неколико нетачних ствари на неколико ствари, у које данас не верује нико, који има разума. Али шта то вреди што су те ствари нетачне, кад су поколења човечанства у њих веровала. То су те снаге, с којима се не можемо борити ни ми, а ни ви.

Господо, ако ви мислите, да зависи данас само од наше воље, хоће ли ове акције против комунистичке странке бити или не, ја мислим, да се љуто варате и мислим, да се љуто варају и они, који на нашој страни тако мисле. Ми би могли, колико нас има и колико вас има у Законодавном Одбору, ако би били друкчијег мишљења ту акцију сад за неко време спречити, али исто тако као што ви изјављујете, да нисте у стању задржати точак, који сте окренули, тако исто ми не би могли задржати овај точак, који се креће. (Са комунистичке стране један глас: Штампана штимује.) Штампана штимује оно, што свет тражи, да се штимује. Не судим ја по манифестацијама, ја судим по непосредним онажањима. Ја сам био у народу онда, кад је дошла вест о убиству пок. Драшковића, 15 дана после атентата на Регента, и ја сам видео, како се изменило стање у духовима и расположењу од онога дана кад сам последњи пут, пре доношења Устава, био у народу. (Жагор на комунистичкој страни. — Љуба Поповић додаје комунистима: Да нема жандарма лепо би се провели, они вас чувају.) И ми, господо, одговорни политички људи о томе морамо водити рачуна, не зато само што је нама стало до државе, јер је јасно с погледом на сразмеру снага, ко ту државу хоће и оних, који неће да би држава остала победоносна на сваком терену, па ма прешли и на терен на који се пренела, него за то, господо, што сматрамо, да је потребно одржавати политичку борбу на легалном терену!

Г. Кристан је јутрос казао, да је њему овај закон због тога одиозан, што је управљен против једне политичке партије. Господо, он није управљен против једне политичке партије, он је управљен против метода са којима се та партија у гледишту, у веровањима народних маса идентификовала. Он изрично то каже, али каже зашто. И моје је дубоко уверење, да је ово најпротив закон за заштиту комунистичке партије, као политичке партије. Може бити да она, господо, не може функционисати за време трајања овога закона, не може се појављивати у активној борби, али оваква партија какву нам је цртао господин Кацлеровић преживеће овај закон. (Чује се: То је та-

чно.) Али, господо, не би преживела ову кризу без овога закона, то вас уверавам.

Ми, господо, потпуно можемо да појмимо да правда и социјални поредак, који данас постоје, нити су каква перфекција нити нешто дефинитивно, после чега човечанство неће ништа више друго наћи. Ја лично, господо, сматрам да политички поредак, који би био идеал оне комунистичке партије, какву нам је јутрос представљао господин Кацлеровић, ја лично сматрам да тај политички поредак не ваља. Али ја знам врло добро, да то моје мишљење може бити исто тако нетачно као што је може бити тачно. Управо због тога и у томе јесте снага слободоумног режима и режима дискусије, што се њиме чини да тек из дискусије, из слободне дискусије, изиђе оно што је боље и прогресивније. И према томе, господо, никада никоме неби пало на памет, да једну политичку партију зато, што се не слаже са њеним идеалом и са њеном вером о томе, како треба да се уреди социјално стање у једној земљи, да због тога једну политичку партију проскрибује. Само, господо, да се дође до тога — ја сам мало час говорио о слободној дискусији — мора се осигурати режим слободне дискусије; несме се допустити да некое може пасти на памет, да се тај режим слободне дискусије може елиминисати и да се до тога идеалног и доброг стања долази на силу. (**Живота Милојковић:** Овај се закон доноси искључиво против комуниста!) Данас је то потребно, господине Милојковићу, а да се је ишло противу комунистичке странке онако како сте ви говорили и како је јутрос говорио господин Кацлеровић, онда би овај закон био донет још пре две године. Он се тада није могао донети и данас се то горко пребацује онима, који то нису учинили, данас се они оптужују што су то спречили.

Господо, с тога гледишта мора се проценити овај закон. Није реч о томе, да се неко за њега одушевљава и да сматра да су ове мере, које смо ми данас принуђени да предузимамо, нешто што је по себи врло добро и врло zgodно. То су мере, које ми морамо предузети зато, што је створено стање које ми дискутујемо: Ви кажете да је то стање створено »Обзанаом«, а ми врло добро знамо, да је и та »Обзана« била изазвана ранијом акцијом комунистичке странке. Према томе онај, на коме за ове мере лежи одговорност, то је у ствари вођство комунистичке странке. (Глас из комунистичких клубова: Али ви стварате штимунг у штампи!) Господо, тај штимунг у штампи није стварао нити се имало времена стварати га. Ви знате, да је то била једна експлозија у мишљењу. Штимунг се не ствара за 24 сата.

И с тога гледишта, господо, ми морамо просуђивати овај закон. Ако га с тога гледишта будемо просуђивали, морамо доћи до уверења, да од свих мера, које у овоме тренутку одговорни политички фактори у овој земљи могу да предузму, па и од саме реакције, да је ова мера она, која најбоље одговара ситуацији и која је једина у стању да обезбеди онај легалитет, о којем ви говорите са прилично презрења, а који је и за вас као и за нас остале, једина гаранција за режим слободне дискусије. (Глас с комунистичке стране: Ми тога права немамо, ми смо грађани трећег реда!) Имате господо. И онда кад год се извесне мере овакве врсте предузимају јавља се бојазан од злоупотреба, бојазан од тога како се те мере могу злоупотребити од стране владе и извршне власти

уопште. Јутрос је господин социјалистички говорник нарочито подвукао ту бојазан. Ја нећу да кажем, да је та бојазан уображена. Та опасност постоји. Против те опасности ми имамо у нашем целокупном правном и политичком поретку једну гаранцију, а та је гаранција у слободоумном пореклу власти, у томе што код нас власт потиче из Народне Скупштине, која је израз слободне воље народа, који може ту своју вољу да изрази по општем праву гласа. (Глас код комуниста: Али искључујете 58 посланика.) Могу да се искључе 58 посланика, али се никада, ни у ком случају, неће искључити више из ове Народне Скупштине, у којој има 418 посланика, од 208. То је у сваком случају сигурно и сигурно је, да ће оних 210 представљати већину народа, који је слободно имао прилике, да изрази своју вољу. (Глас код комуниста: Значи да је опозиција непотребна.) Опозиција није непотребна, али ја вам одричем, да је само опозиција чувар и гаранција демократског поретка и грађанских слобода у земљи.

И ако би, господо, сама опозиција била чувар реда и слободе, онда би тој слободи и томе поретку одзвонило. И, господо, имајући вере у себи ми не смемо, кад имамо још увек по Уставу контролу над радом извршне власти, ми не смемо због бојазни од злоупотреба предузети мере, које нам инпозира данашња ситуација. Ми смо дужни да предузмемо те мере баш зато, што желимо што пре доћи до једнога стања, у коме ће те мере бити излишне, а нико више неће радије то време дочекати, него баш они што сматрају за дужност, да за овај закон сада гласају.

Председник др. **Момчило Нинчић:** Има реч господин др. Урош Стајић.

Др. **Урош Стајић:** Господо посланици! Земљорадничка странка од прве своје појаве изјаснила се, да је Странка реда и рада што значи, да ће она идеје, принципе и свој програм спроводити путем једне лојалне борбе. Према томе она је против сваког терора, против сваке диктатуре, против свакога атентата, против сваке насилне промене поретка у држави. Земљорадничка странка је свесна своје снаге, јер се она ослања на огромну масу народа и верује, да ће она ма кад доћи до власти само мирним путем, без крви, без насиља. Према томе нема потребе бојати се од овог закона, јер се он овакав никада неће моћи на њих применити. Али једно од чега ми зазирамо то је, што се плашимо од злоупотребе његове. А он се, господо, може злоупотребити и ја верујем, да ће се он злоупотребити. (Глас са комунистичке стране: »Српска Ријеч« назива вас издајницима.) Ми имамо толико основа за такво веровање, да ће нас госп. министар унутрашњих дела тешко моћи у томе да разувери. Ја бих са чистом савешћу и мирном душом гласао за овај закон, кад би се он стриктно примењивао само и искључиво на оне, за које се он и доноси, али ми зазирамо да то неће бити. Ми се бојимо, да овај закон не погоди и невинце. Зато има пуно основа, да верујемо с обзиром на полицију какву имамо данас и с обзиром на нашу штампу, каква је данас.

Господо се позивају на то, да овакви закони већ постоје и у Швајцарској, и у Сједињеним Државама Америчким и у многим културним државама па и у Белгији. Ја немам ништа против тога, да све оно што је добро и ми копирамо. Али, го-

снодо, да ми то копирамо треба да имамо и америчку полицију и швајцарску полицију, и америчку штампану и швајцарску штампану. Ја имам пуно искуства, а баш сам се сад вратио из унутрашњости и оно што сам тамо видео мене је поколебало у вери, да се овај закон неће применити само на оне, за које се он доноси. Ја се бојим да се он не примени и на све оне, који нису овој владајућој странци у вољи и ако они воде једну сасвим лојалну опозицију. При томе ја бих желео да овај закон, и ако ћемо ми, свакако морати у начелу гласати за њега, да се бар тако подеси и такве сличне гаранције даду, да он не погоди и оне ради којих није донет. Господо, нама су чинљена пребацивања и са тиме се агитовало у народу, што смо гласали против Устава, а сада долази, према овом закону, који смо прочитали, да ми, који смо гласали против Устава, тај Устав бранимо, јер су у овај закон унете такве ствари, које су у основи противне Уставу.

Друго, да ли ће овај закон погодити оно, ради чега је и донет, да ли ће баш уништити комунистичку партију, или ће јој дати још већи помет? То је једно питање, о којем треба размислити. Ја се све бојим, да се овим законом неће постићи оно, што се њиме хтело. (**Љ. Давидовић:** Ако се и за вас закачи, онда ћете се и ви оснажити!) Какву имамо полицију, вероватно, да ће се и за нас закачити. Ја имам овде један пример, нама се свакога дана протура, да имамо неке везе са комунистима, и како смо ми некакав комунистички покрет. Један господин члан парламента стално нам то протура у свом органу. Међутим, ми се не можемо бранити зато, што немамо питање и наша јавност под сугестијом оваквих листова, какви су данас, може нас прогласити, да смо и ми неки разорни и анти-државни елементи, што у ствари није. (Глас: И код вас има терора.) Јесте, неки су палили куће кметовима само не знам ко их пали.

Из ових разлога, које сам изнео, ја бих желео да се овај закон прво саобрази Уставу. Не саобрази ли се Уставу, ми ћемо приликом дебате у појединостима о њему гласати против извесних чланова, који су противни Уставу, јер смо се закљели, да ћемо Устав поштовати.

**Председник др. Момчило Нинчић:** Има реч г. Љуба Јовановић.

**Љуба Јовановић:** Господо, не треба да кажем да је ово питање важно, то се само по себи разуме и мислим да не треба доказивати, да је у Скупштини народној у Београду мало кад, могу слободно рећи никада није било случаја да се под тежким моралним околностима водила дискусија и решавао какав законски предлог него ли што се ово данас ради. У другим случајевима били су у питању интереси земље, били су у питању многи политички предмети али овде данас, господо, политичке снаге у земљи дошле су до такве изузетне заоштрености, да није чудо, што се сваки од нас осећа друкчије него што се је осећао икад и један народни посланик у Скупштини било Краљевине Србије, било Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца у Београду. Ви, господо, знате: шта све иде око овога дома и око ове дискусије, па ипак, поред свега тога што се многи међу собом па један чудан начин гледамо и морамо гледати, ми смо дужни да до краја сачувамо хладнокрв-

ност и да по могућству слушамо само глас разума и у овој прилици, а ништа друго.

Кад бих ја гледао у овој прилици на какве посебне интересе, можда бих говорио у другом смислу, у оном којем је говорио г. предговорник. Кад бих ја имао да расправљам да може мене или кога мога овај закон »закачити«, ја бих завршио онако, како је и он завршио. Али ја мислим да овде није у питању кога ће закон »закачити«, хоће ли само закачити господу комунисте, или може закачити кога другог. Питање је, је ли ово добро за државу, и ми само с тога гледишта морамо ово питање расправљати. Немојмо се чудити, ако у овом питању не заузмемо правилно гледиште, због обзира кога може да »закачи« овај закон, ако после чујемо прекоре, што когод од нас није испунио своју дужност према држави. Ситуација, господо, мора бити јасна, и однос политичких странака и политичких снага у овоме питању мора се јасно одредити, јер као што сами знате тренутци су изузетке озбиљни.

Са званичне компетентне стране совјетски режим у Русији овакве односе отворено квалификује као »грађански рат«, и немојмо се варати: не гледа се број жртава који у рату падају. Нисмо ми, господо, у фази борбе класа, него је сада ово почео грађански рат. Само допустите ми да и ово кажем: и у рату има начина како се ратује. Може се, господо, ратовати човечански, може се ратовати нечовечански; али ја знам из историје јачачно и ви сви знате да су грађански ратови најнечовечнији. Само, господо, и ја сматрам да је наша дужност да смирујемо, да не распаљујемо и да од оног што нам долази по сили и невољи историје — само та реч »историја« има други смисао а не онај који јој овде дају нека господа — да од оног што по тој сили и невољи историјској долази и што је зло и несрећа и за земљу и за појединце да је, велим, наша дужност не правити од тога зла још веће зло и несрећу. (Добацивање од стране комуниста.) Да, господо, ви не видите да је ово зло, а погледајте, било је случајева и може бити случајева да се покушава атентат на једнога представника или носноца власти, и ми такве атентате можемо осуђивати и осуђиваћемо их или их, господо, неки и не осуђивају. Али, кад се пуца и кад се убија човек који у том тренутку није носилац власти него је по савету лекарском отишао да се лечи, онда је то, господо, прешло границе свакога рата. Када државе ратују међу собом, у таквом ратовању постоји Црвени Крст и правила Међународног Црвеног Крста о поштеди према болесницима и рањеницима, а у овоме случају према Драшковићу тога правила није било. Видите, господо, може се водити борба и грађански рат, и могу пуцати једни у друге, али да и то има своје мере и свога начина.

Ја у оваквој изузетној прилици много што шта видим изузетно. Тако ми овде морамо говорити о нечему о чему по правилу не сме да се говори у парламенту. Морамо говорити о једном делу које је у току рада у суду, о коме тек суд има да донесе своју реч. Да, и пре и сада ми говоримо о лицима која су учињена одговорна за покушај атентата на Његово Краљевско Височанство наследника Престола Александра и о другим лицима која могу бити одговорна за кривична дела која су у последње време извршена. Господо, то с наше стране није коректно, то није



правилно, то је противно принципу поделе власти. Ми законодавци и контрола свих власти у земљи, казујемо овде своје мишљење унапред, пре него што падне пресуда судска; макар и са великом резервом, али ми ипак говоримо о ономе о чему само суд треба да говори. Али зашто говоримо? Зато што немамо посла са делом свршеним које припада прошлости и које би према томе припадало само суду. Господо, ви врло добро знате да је ово просто грађанска борба, у којој имамо да се бранимо и то баш овом дискусијом и одлукама које из ње морају да проистеку. Јер на жалост, господо, видите, да ми имамо посла са једним изузетним, и то ретко изузетним случајем. Кад се покуша да и изврши какав атентат и па тај покушај заврши не испадне за руком. — кажем »завери«, јер то никад не ради један човек, него завера једне организације. — ако велм завера у томе не успе, ако није постигнула циљ, организација се растура или се повлачи или притаји, а они који су учествовали у томе послу више не продужавају борбу. Али овде видимо да није тако; овде борба није прекинута. После првог атентата дошли су други. За онај први атентат на покојнога Драшковића рекло се да не постоји, рекло се да је фингиран, да је напакван, и двојици људи а то је покојном Драшковићу и Љуби Давидовићу, који се онда у близини нашао, како сам обавештен, то је »наковање« подметнуто од људи који су њихову личну исправност у том погледу добро знали.

Пре свега, господо о ономе што се не зна треба ћутати; али после тога првога оспоренога покушаја дошло је нешто што се несумњиво зна: оно што је било овде пред вама, пред овом кућом, и онда оно што је било у Делницама. (Живојин Цветковић: Ми нисмо онда то знали.) Па се то исто господо, и даље, и после тога продужава. Господо, јавна је тајна све што се и после Делница продужава и спрема. И када ми имамо такво стање, да се покрет и терористичка акција не обустављају, него се настављају, онда господо, у таквоме једном изузетном и ретком историјском случају мора се изузетно и поступати. Да, немојте се чудити, што ће и са ове стране бити изузетних поступака и изузетних мера. (Живојин Цветковић: Према терористима, а не према нама.)

Ја ћу, господине Цветковићу, а ви знате да се ми одавно знамо, и знате да Вас лично поштујем, — ако будете стрљиви и ако ми се не пресече могућност, ја ћу и па то прећи и покушаћу да говорим и о томе о чему Ви желите да говорим.

Као што сам рекао, та терористичка дела данас постоје, и данас их више нико не може порицати. Сада, господо, чија су то дела? Јесу ли то дела каквог запешеног, полуделог појединца? Господо, и таквих случајева има. Типичан је пример таквих атентата, случај са атентатом на Жореса првих дана светскога рата 1914. год. Али, господо, констатовано је лекарски и судски, да је онај који је извршио тај атентат био манијак. Овде је обрнуто констатовано, да та дела врши једна нарочита терористичка организација. Ја, господо, мислим, да порицати тај факт, да је то једна организована терористичка организација, било би не само порицати истину, него у исто време и узимати на себе врло велику одговорност. (Народни посланик Цветковић: Ми то не порицемо). Па лепо, господо. Ја ово не примам као једно признање од г.

Цветковића, да бих после кога теретио, него само да идемо даље као констатација, да смо утврдили постојање те терористичке организације. Сада настаје питање: са каквим покретом та терористичка организација има везе. О томе овде постоје два мишљења: да нема везе са комунизмом и да има. Господин Маринковић је о томе говорио, не знам да ли је још когод говорио, али за мене је јасно, да са комунизмом — а ја још не говорим да она има везе и са водством партије, — али да са комунизмом ова терористичка акција има везе. То је ван сваке сумње. (Кретање међу комунистичким посланицима.) Јер, господо, изволите доказати, да лица, која се за ова дела оптужују, припадају ма каквој другој партији, или да не припадају вашој. Овако, господо, како досада стоје ствари и по ономе, што нам је познато из истраге, ти су људи, по моме уверењу, а ја једино овде могу да говорим по уверењу; ти су људи комунисте. (Глас једног комунисте: Има их који не припадају партији.) Добро би било да онда господа кажу, за која од тих лица знају да су чланови њихове партије и за која могу тврдити, да нису чланови њихове партије, па да према томе целу ствар лепо расправимо. Јер, господо, ово је врло важно, и управо ово је циљ мога говора: да се види у чему је управо цела ствар: каква је кривица, ко је крив и ко носи одговорност за то, ко су саучесници? Према резултату, до кога дођемо, треба да одговарају и мере, које ће се предузети, јер занета не треба, господо, предузети: недовољне мере, али исто тако не смеју се предузети нити допустити да буду предузете и мере, које би преманиле циљ и које би, поред сузбијања зла, које постоји, начиниле још веће зло и довеле догме да поред кривога евентуално и прав страда. Дакле, да испитамо, да ли је овде тај случај или није?

Господа комунистички говорници сложено тврде, да између тих криваца или боље учинилаца дела ја их још не смем звати кривцима. — и управе комунистичке партије не постоји веза. Према томе питају, да ли треба да и управа и партија одговарају за ово, што је учињено? Господа, као доказ — ја сам једино то од њих слушао и друго нисам чуо, — да веза и према томе да одговорност не постоји, износе свој програм и кажу: наш је програм овакав и овакав (Чује се: То је наше тврђење, да нема везе; али ви треба да докажете, да има везе). Да. Али ја се сад задржавам на вашој одбрани. Одбрана је изцела то, да не може бити везе: јер наш је програм такав и такав. Ја вас потсећам на то, да је један од господо јутрос рекао: ако се овде што год помаже једног политичког радника и човека, верујте ми, да ми за то што се урадило не знамо. Господин Маринковић је у томе погледу лепо казао, да ми овде — и то је један парламентарни ред — треба да се односимо један према другоме тако да се, чак ако у души и неверујемо један другом, правимо као да верујемо датим изјавама. Друкчије би било врло тешко радити у овоме дому. Ја бих према томе могао претпоставити да господа не знају и могло би збиља бити да господа не знају, шта се у њиховом друштву и партији ради. Исто тако могао изјавити да мени није познато, ко су чланови централног извршног одбора, да ли су у њему господа која овде сад са нама седе и да ли према

томе они могу или не могу бити довољно обавештени. Али, ако је случај да они не могу бити обавештени, онда је то опет један од случајева да можемо констатовати незнање њихово, али то не може бити доказ да не постоји оно што они не знају. Јер може бити и тај случај да у самој странци буду две паралелне организације, независне једна од друге, и да према томе једни не знају и не могу одговарати за оно што ураде други. У таквом случају не могу одговарати људи из једне групе за оно што ради паралелна друга група. Али у сваком случају несумњиво је, да је организација као целина крива за оно што ради једна од њених група и да ми имамо права да се од једнога чуда које спазави нас и земљу, да се од тога чуда бранимо.

Господо, ви можете мислити, да ја ово онако конструишем једну аргументацију потпуно произвољно, али ви ћете ценити кад завршим: да ли је ово произвољно, или се оснива и на неким фактима.

Дакле, ја понављам: овде није реч о личностима и њиховој појединачној акцији, реч је, господо, о раду једне велике организације. А у таким великим организацијама радило се много што-шта, са чим се сами поједини чланови тих организација, па се врло често и сами чланови вођства у души не слажу с оним што се ради и што хоће да се уради. Па ипак, господо, то буде често урађено. У овом специјалном случају питање је, шта су она господа, која се како кажу не слажу с овим, што се из крила партије ради, шта су они урадили, пошто је ово урађено било. Ја нисам слушао, још мање прочитао, све што су господа поводом ових догађаја рекла. Чуо сам само да говоре, како то није њихова метода, али ја нисам чуо, да су господа исказала оштру осуду, да су морално десавунсала оне учиниоце — ја то до сада нисам чуо. (Приговори: Ако хоћете да осудите, изволите. — Обојашњења између центра и комуниста.)

Нека покажу господа, шта су предузела после онаких дела њихових присталица, шта су предузела, да се у крилу њихових присталица сузбију такви елементи, да им се онемогући даље такав рад, и да ово што је до сада било добије некакву санкцију, какву и по нашим законима заслужује. Видите, господо, пролазе дани, пролазе недеље, али ми то са стране комунистичке организације не видимо. (Гласови: Дајте нам могућности преко штампе.)

То видите, мени није чудно, али ствари су ове толико озбиљне, да ја нећу на то да инсистирам, само у исто време нека господа не жале, што ми сматрамо, да можемо имати слободу у овом случају огрешити се о колегијалност, па не поверовати простим речима, које они овде дају.

Јер, видите, господо, има нешто о чему досада, бар у овоме дому овде, није говорено. Ми овде немамо посла с једном организацијом и са једним делом, које има своје порекло само у нашим историјским приликама и само у нашој земљи. То је данас утврђен факат: да су конци ове завере и овога рада силетени између наших центара и иностранства. Везе путовања, курири и т. д. у Пениту, у Беч и у Москву, познати су. Нисам споменуо Софију, и ако бих и њу требао споменути.

Има, господо, још нешто крушно. Ми остали на пример радикална странка, демократска

странка, републиканска странка, а мислим и земљорадничка странка, бар досад, стајале су потпуно засебно; само закон и отаџбину и никог другог оне над собом немају. Напротив, комунистичка странка само је део једне странке, једне шире странке и почињена једној централној власти изван наше отаџбине. Господо, то је факат, да наша комунистичка партија стоји и да је примљена у тако звану трећу интернационалу, којој је централна власт у Москви, и да је тамо примљена под нарочитим приликама, пошто је претходно дала обавезу по условима, који вреде за све странке које у ту организацију улазе. Тако исто, господо, познато је и то, да ова интернационала према својим одсецима или секцијама има друкчије односе, него што их имају неке друге интернационалне организације, а специјално, него што их има тако звана друга интернационала. Познат је факат, да се трећа интернационала разликује од друге, тако зване холандеске, интернационале у томе, што се, како они велу, та друга интернационала показала неспособна и немоћна за акцију, а показала се тако због тога, што њени делови по појединим државама имају сувише велику аутономију, док у овој трећој те су аутономије врло слабе, а централа има ту тако рећи неограничену моћ и само с обзиром на месне прилике у појединим државама има она право да може одступити од онога што наређује за целу трећу интернационалу. То је, господо, факат, који се не може побити и ја имам о томе и докумената, које могу изнети. И онда, господо, ја могу потпуно да верујем, да господин Цветковић — ја њега спомињем зато што смо ми стари познаници — може и не знати за наређења, која долазе из централе и која се, може бити, без његовог знања извршују. (Коста Новаковић: Можемо вам рећи, да досад нисмо добили никаква наређења из централе. — Фехим Курбеговић: Али ми вам у то не верујемо.)

Ја имам, господо, при себи случајно једну књижицу издану од комунистичке централе. У тој књижици налазе се разна упуства и правила, која вреде за организације пролетаријата треће интернационале. Ту се налази и један одељак, под који је потписан Бухарин, познати првак комунистички. У томе се одељку између осталог, а у 14. тачки, поред много другог чега, прописује под тачком 6. групама, које припадају интернационали, ово... (Чује се: Није то пропис, то је тактика. То је решено на заједничком конгресу.) Да, то је тактика, и то решавају сви.

Господо, ја нисам казао да тамо у Москви неко решава без учешћа наших, него сам казао, да постоји једна централа, која издаје наредбе, а у тој централни наша комунистичка организација доиста има свога представника. И то је један факат. По тој »тактици«, која је утврђена на конгресу и која је обавезна за све и која је предложена од стране једног од главних шефова те организације, у једном одељку, дају се упуства комунистичким клубовима у парламентима — а централа је ту да каже шта они морају да раде — на им се до детаља све казује шта они морају да раде, злоупотребљавајући парламентарни режим ради рушења државе. Тако XIV. тачка каже: да ће клубовима бити дужност, да неопходно испуњавају ове услове, и онда се VI. ставом прописује: »постојана веза са нелегалним радом и искоришћивање парламентарног имунитета, у ко-

лико последњи постоји, ради тих циљева». (Узвици у центруму) Дакле, господо, ви видите, да ја имам право исто и онда, кад верујем исправности личној, па ако хоћете и политичкој наших овде по мандату другова, њих ипак сматрам, као људе, који нису слободни у своме раду, и да се према томе не могу ослањати на њихову лојалност према нама и на њихове изјаве (Комунистички посланици прекидају), па чак и на вашу здраву памет за оно што вања партија ради.

Јутрос је комунистички говорник казао, да би то било идиотски у оваквим приликама припређивати атентате. Јесте, господо, то је тачно за оне који седе овде у Београду, који овде решавају, али кад се решава тамо на северу, како онда стоји ствар? Ако је ибима тамо приказано да је овде све зрело, и ако су они тамо чак написали да су добили извештаје, да је овде све зрело и да само треба приступити послу, онда је јасно, да они такву наредбу из те заједничке централе могу издати!

Ова наша дискусија, као што и бива у оваквим приликама, кад су велика питања на дневном реду, почела је јутрос управо са једним филозофским тоном. Узело се разлагати, како су ови атентати плод прилика и некаквог историјског развика и изречно је речено, да је »Обзнана« родила ове атентате. Објашњено је, да је то све зато, што је комунистичка партија »Обзнаном« растурена, што је централа у Београду изгубила ауторитет над својим члановима па није могла да их задржи те да иду једним правим и легалним путем. Ја мислим, да неће сасвим тако бити. Могло би бити и то, бити, али ипак има нешто у овим решењима, које је други конгрес треће интернационале онако обавезно утврдио, има нешто што ми даје право мислити, да неће тако бити, него да је збиља онако, како они тврде: да је »Обзнана« родила атентат, али не зато што њихова управа није могла држати атентаторе у руци па их спречити у рђавом раду, него зато што је, за случајеве који би у којој земљи настали услед оваке »Обзнане«, већ раније било у Москви све предвиђено шта ће се радити. (Жагор. — Председник опомиње посланике да не унадају говорнику у реч.)

Господо, има овде још једно друго упутство такође усвојено, под којим је потписан господин Зиновјев. То су услови, под којима ће се организације комунистичке у појединим земљама примати у трећу интернационалу. Ти су услови, господо, у оните врло занимљиви, али ја нећу да вас морим те њу вам прочитати само трећу тачку, која гласи:

»У свима оним земљама, где комунисти услед оспадног стања или изузетних закона немају могућност, да врше свој рад легално, безусловно је неопходно саставити легалне и нелегалне радње. Класне борбе готово у свима земљама Јевропе и Америке улазе у фазу грађанског рата. Код таквих услова комунисти не могу имати поверења у буржоаску законитост. Они су обавезни свуда — и та реч »свуда« штампана је курзивом — дакле »свуда установити паралелни нелегални апарат, који ће у одлучном тренутку помоћи партији да испуне свој дуг према револуцији«. (Велика узрујаност.)

Дакле, господо, као што видите, ту је пред нама службени програм партиски, и овај је програм друкчији од онога, који сте нам овде изла-

гали (обраћајући се комунистима): Ја ћу вама одати правду да ви лично нисте криви за овај други програм, пошто нисте на њему радили. Ја сам ово као некадашњи »полицајац« дознао, а ви нисте знали, и ја само констатујем, да сте под тим »условом« и ви били примљени у трећу интернационалу, као што су и други примљени под тим истим условима, и да сте према томе и ви, поред оне легалне, јавне и познате радње, морали организовати и ову другу паралелну радњу. И ја поново кажем, да ја верујем, да то не знају ни господин Милојковић ни Новаковић ни неки други (Др. Д. Гргин: Јесте ли ви господине Кацлеровићу знали за ове ствари? — Триша Кацлеровић: Знао сам пре него што је то дознао господин Јовановић.) Кад господа то кажу, ми ћемо им веровати. Па кад ове ствари постоје, јасно је, да није паметно порицати оно, што је овако белодано. А ако се збиља са тим двоструким радом не слажете, ако нећете да примите одговорност, не само параграфску него и моралну, у савести својој, онда се према томе одређујте. Али, видите, ми кад оваки ударци долазе споља и кад они, макар и из Москве, долазе преко Беча, Пеште и Софије, немојте нам замерити ни ви ни господа земљорадници, ни господа социјалисти свију врста, као ни господа републиканци, што сматрамо да смо позвани ову земљу да бранимо (Др. У. Стајић: Бранићемо је и ми!) свим средствима и начином, којим се она у даном тренутку одбранити може.

Господо, Русија је била куд и вамо силнија, него наша држава, па каква су њена страдања настала услед таквог грађанског рата, то је свима вама познато, и ми не само себи, него целокупиној нашој отаџбини и најљућим нашим непријатељима у њој таква страдања не желимо и не можемо желети! (Ж. Милојковић: Сад је Русија јача него икад. — Др. Д. Гргин: Ви то причате, а и сами у то не верујете.)

А нама мора бити жао, што нам ово долази из Москве. За оно што долази из Беча, Пеште и Софије ништа се чудимо, ништа жалимо, али жалимо, што долази из Москве. Било је време, када је шеф Совјетске Русије на великом збору својих присталица рекао: »У целом овом светском рату, једина светла тачка то је борба Срба за ослобођење и уједињење«. Али, господо, мажљивци са својим лажним извештајима и може бити заинтересовани пумпачи рускога блага својим лажним извештајима учинили су, да се тамо сада друкчије мисли о нама и да се о нашој земљи почело мислити као о земљи, која не заслужује да јој руски народ или бар неки део рускога народа и даље сачува оне симпатије, које јој је до сад показивао. А ми са совјетском Русијом нисмо никад били и нисмо ни сада у рату, и нема за шта да се закључује мир између нас. Почетком 1918. године био је на Крфу знатац број од нас, који смо сада овде, и сећам се, да је тада један део наше војске био још у Русији, на Мурману, кад су наши савезници од нас затражили, да та наша војска учествује у извесним операцијама против Совјетских власти и војске. Господо, то је било у оно време када смо ми са целом нашом будућношћу, готово са целом нашом расом зависили од тих савезника. Не само влада и њена политика, него и војска и избеглице и онај народ, који је овамо страдао у ропству и кога је требало потпомогати и ослободити, као и рањеници наши и болесници по болницама, сви су

зависели од тих наших савезника. И, господо, у те дане добили смо позив од наших савезника, да и наша војска учествује заједно са њиховом војском у борби противу совјетских трупа које су ишле ка Мурману, али ми смо то одбили и то не једанпут. (**К. Новаковић:** Влада је одбила званично, али је ипак било официра, који су ишли по својој вољи. — Велика узрујаност међу посланицима. Неки довикују, да се то српско оделење доиста борило и да је нешто српских војника и заробљено.) Мени је жао, што господа комунистички посланици мешају те ствари. Они то чине свакако случајно, или из непознавања, и мешају немачку војску, која је заједно с Финцима такође била на томе крају са руском војском. Наши су имали наређење, да се с немачком војском на свима местима боре, али да не смеју ни пушке опалити на секцију, где би био и један руски војник. То је факат. А могло је бити заробљеника на немачком и финском сектору, али није на руском.

Господо, ми смо се после тога вратили у земљу, а у Русији је дуго беснео грађански рат, али за све то време није послата у Русију из наше краљевине никаква кридија од оружја, а камо ли што друго. Није хтела ни једна влада, које су се ово време смењивале, да прими учешћа у тим руским крвавим међусобицама, није хтела да остане успомена, да је овај јужни брат пролио крв свога севернога брата. И ето видите; ми ипак хтели, да се тамо пролива крв, а по чијем утицају, ја не знам, отуда долазе наредбе за илегалне акције и за проливање наше крви. И ја, видите, господо, и пред вама и пред свима подвлачим ову разлику између нашег славенског осећања и оних, који су под сугестијом оних рђавих и лажних извештаја могли дати наредбе, да се подигне рука на живот синова ове земље. (**Народни посланик Цветковић:** Прећуткујете многе ствари.)

Ја наравно не причам овде целу историју, али у кругу овога што сам рекао нисам ништа значајно прећутао, и нека ми каже господин Цветковић, где је од нашег повратка у земљу или и пре тога наша војска учествовала у борби против организоване или ма које било руске војске. Кажите то! (**Глас код комуниста:** На сибирском фронту. — **Гргин:** Није истина! Ви свесно тврдите неистину. То је апсолутна лаж. Војска није нигде званично учествовала. — **Глас код комуниста:** Није званично. — **Гргин:** Ниједан једини наш војник није учествовао, и ви свесно тврдите неистину.)

Може бити, да ова господа нису обавештени о овоме што говорим; али су господа велики морални кривци што овако на памет и лакомислено говоре о стварима, које не знају, јер ако су други, као што сад говори г. Милојковић, слали такве извештаје у Москву о раду српске војске и српских власти, то је несумњиво, господо, један огроман грех против Отаџбине, и ми се од тога морамо најенергичније бранити. Ја, господо, понављам да никаква организована српска или уопште југославенска војна снага у Сибиру није била. Тамо је било и Срба и Хрвата и Словенаца. Шта је све тамо рађено није потреба да говорим, али никаква наша војска организована и под влашћу владе раније Краљевине Србије и затим нове конституисане наше Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, није тамо била. На није била уопште ниједна таква војна јединица. То је факат, и ако ко друкчије каже, тај ради један посао, који је врло сумњив и

врло ружан. (**Глас с комунистичке стране:** Треба демантовати Винавера. — **Гргин:** Какав је политички фактор Винавер? Зар је он за вас извор?)

Ја вам ово демантујем и госп. Винавера и све који из необавештености и незнања тако шта говоре.

Ја молим, да се на комунистичкој страни увиди, да су врло рђави путеви и непајетна средства, која су до сад употребљавана. То је и господин Маринковић рекао. Чули смо овде, из овога центра, јутрос и неких добацавања, о којима би господа требала да размисле, и свакако ће и размислити; али не да то схвате као апел, који члан овога дома, сини истог народа, из кога су и они, упућује њима. Нека промере ово, што је до сада њихова партија радила, или што је у крилу њихове партије до сада рађено, и што је до овога свега довело, па ако налазе да је то збиља »идиотеки«, како су јутрос сами рекли, или ако у опште, могу сагледати у какав попор се гура и политичка ситуација и земља, онда нека приоцу и нека се окрену онима, у чије име говоре, јер господа и данас непрестано говоре у име неких многих хиљада својих присталица... (**Живота Милојковић:** Дајте нам могућности.) Обратите се путевима, које имате и знате, па то сами урадите, а ми нећемо да првмамо од вас погодбе, нећемо учене, јер, господо — казао вам је и господин Маринковић — лажни су извештаји и мишљења оних, који се могу уљуљкивати у самообману да и овде постоји нека »трупа буржоазија«, о таквој у Русији говоре. Овде нема »трупе буржоазије«, него је овде моћан слој народа, који је непосредно из самога крила ове отаџбине изникло. И тај народ или ако хоћете да га и ја зovem буржоазијом, хоће да живи, а зато што хоће да живи, он хоће да се брани. (Један комунистички посланик: У чије име ви то говорите?)

Ја ово говорим од своје стране лично, а могао бих да ово говорим и у име радикалне партије, јер сам један од говорника клубских, а може бити да говорим у име врло великог броја синова ове земље. (**Гласови:** Тако је.) Ја вам говорим не што хоћу борбу и грађански рат, не што хоћу да вам претим или што хоћу да вас плашним, него што хоћу да покушам, ако није доцкан, да се ова ваша лажа, која је тим необичним путем пошла, склони, да речем, у неко мало тише пристаниште. Јер народни се таласи дижу. Ако ми у овоме одбору, у овој Скупштини своју дужност не испунимо, ми ћемо бити просто на просто склоњени у страну, и наћи ће се други, који ће онда ствар узети у своје руке.

Ми, господо, нисмо ради да наша земља прилази илегалним средствима, насиљу, а у ње има довољно снаге, да свако противничко насиље садоми, него смо ми вољни, да ово стање изликвидирамо законским путем. То је наше старање, и ту вам ви можете помоћи. Ако ви хоћете, господо, у вањим је рукама могућност, да препрешете, да одмазда и белега поред правих криваца не стигне и многе праведнике; а ја мислим, да је то и вама дужност снаго исто као и нама. (Живо одобравање.)

Председник др. **Момчило Нинчић:** Има реч господин Ђоновић.

**Јован Ђоновић:** Господо!

Ја верујем, да је држава и социјални поредак у њој пред једном озбиљном кризом. Не мислим,

да су у опасности, али свакојако да су у једној кризи, то је несумњиви факт. Ради тога, да би се криза избегла, да би се опасност отклонила влада је донела један пројекат закона, који треба да самира прилике унутра и да учврсти државу. Ја, господо, мислим, да су ови моменти, ако не критични, а оно свакојако озбиљни и да је овај закон, свакав какав је, донет више под притиском осећања, може бити више под притиском мржње за догађаје, који су се у последње време десили, мржње, која није довољно контролисана разумом. Ја то кажем стога, што у овоме закону писам видео неке ствари, које би по моме мишљењу учврстиле државу и консолидовале социјални поредак, да су унете много више, него што ће се учинити на овај начин. Војсковођа има шанса да добије битку, ако сачува хладнокрвност, кад хладнокрвност изгуби, онда непријатељске снаге на његовом фронту не може проценити, и онда нема ни изгледа, да ће битку добити или бар не добити на јефттинији и лакши начин.

Мислим, господо, да ова наша држава има доста непријатеља, да има доста противника. Не бих хтео, да их све ређам, али скренућу пажњу овога Одбора на оне, који се мени чине да су најважнији. Ја мислим, господо, непријатељи ове државе и сваког социјалног поретка јесу они људи, који у претераној јагми за новцем и у жељи за спекулацијом ремете социјални, морални и економски ред и поредак. То су, господо, непријатељи државе, то су непријатељи друштва. Затим, ја видим као непријатеље државе и као непријатеље овога поретка корумпирано и неспособно чиновништво. Ја видим као непријатеље државе још и сепаратисте и њихове агенте, који раде директно да разоре ову земљу, да је разделе, да униште њен интегритет. И, господо моја, на крају крајева видим као противнике ове земље све оне, који се одмећу од власти, које називамо хајдучима, и видим противнике у тероризму и анархизму. То су, господо, колико се мени чини, четири врсте најопаснијих и најозбиљнијих противника државе и овога социјалног поретка. Овим се законом хоће да се погоде само једни, он гађа само на једну страну, рачунајући, да ће се санирати прилике, да ће се тиме очувати држава. Не знам, али, мени се чини, да ће тим путем то бити врло тешко, ако не немогуће. Чини ми се, да се у овом случају удара и сувине једнострано, да се не удара онако широко и на целом фронту, да није објављен рат свима непријатељима државе и друштвеног поретка онако, како је то требало и у интересу државе и поретка у њој.

Лечење, господо, треба да буде свестрано. Држава треба да је општа народна организација, која подједнако штити све и која подједнако казни за преступе све. Она мора једнако да казни и злочинца у фраку, као и онога у подртној чаклирама. Једнаки су они преступници, на истом месту треба о њима да се говори и у истом закону треба да се предвиди санкција за њихов разорни рад.

Треба забранити хајдуку у фраку, да експлоатирате, да пљачка, да ремети економски поредак, да чини живот још тежим него што је и него што би према богатству земље требало бити.

Треба забранити и онемогућити корупцију и насиље чиновничко. Народ познаје државу по онима, који раде у њено име и по онима, који говоре у њено име. Ја мислим, господо,

да не треба да трошим много речи и да доказујем, да је наше чиновништво корумпирано, да не ваља, да је један мали постотак свестан улоге, коју врши у друштву и држави. А да је чиновништво неспособно ја бих посетно само на тај факт, да су до сада организоване и одржаване читаве мреже тајних организација, које иду на то, да крвљу сруше поредак у нашој држави, а наша полиција о томе није знала ништа! Дознала је тек онда, кад су свршили свој посао или кад су начели, да га свршавају. И никога од те господе полицијаца није ни глава заболела, нико није за то платио ни својим положајем, ни како друго! Учвршћује ли се тако држава? Ја вас питам, господо, да одговорите на то питање.

Затим, господо, ударите по сепаратистима, по остацима Аустрије, Маџарске, Турске и Бугарске, који воде борбу против наше земље под разним заставама и разним облицима, јер ти људи нису мање опасни него они, који врше атентате. А, можда, ови су атентати више дело таквих људи, него ли дело комунистичко.

Сасвим је логично, да треба да се удари по тероризму и анархизму. Ако тако учинимо, ја верујем, да ће наша држава бити поштована и да ће бити сигурна. На овакав начин ја не бих рекао, или бар са оваквим законом, ја не бих рекао да ће се то постићи. Ви овим законом ударате по тифусу друштвеном не уништавајући микробе, који га називају, ни елементе, који га хране. Ја мислим, да тај пут није добар, и држим, да треба ударити не само по тифусу, него и по микробама, који га називају, као и по елементима, који га хране.

Ми, републиканци, волимо ову земљу, ми волимо ову државу више него све друго, јер ми знамо, ако се она очува, да ћемо месити њене форме онако како нађемо за сходно, како то народ хтедне. Ми смо били 12 векова развојени и ми смо тек сада успели направити своју заједничку државу, и ми морамо да је сачувамо. Наши партијски обзир, наши посебни интереси, тако исто као и национални, налажу нам, да је очувамо. Јер, у тако једној социјално-економски јакој великој и богатој држави могу се оваплотити идеје, које посе политички људи, и са којима излазе пред народ. Треба дакле, видети основна зла, основне непријатеље ове државе и њима свима једним замахом објавити рат.

По нашем уверењу никаква диктатура, као и никаква анархија добру не води.

Тероризам, анархизам и друге револуционарне методе не могу помоћи победи идеја за које се боре политички људи. Ми чак верујемо, да би, не само при оваком менталитету код нас, него и при оваком менталитету у човечанству, једна револуција довела пре до злог стања него до доброг, пре до изједначења у злу него у добру. Ми смо зато, да се изједначимо у добру, а то се може постићи постепеним друштвеним развојем, грађанским васпитањем, а то је еволуционим путем. Ми осуђујемо револуционарни начин борбе, зато што не верујемо, да он може донети бољитка друштву. Али не треба се вратити, господо, докле год буде беде, докле год буде држава овико репрезентована, докле год се буде допуштало, да се на једној страни може ширити корупција, докле експреса може бити, њих не мора бити, али их може бити. Ја бих хтео, као један типичан

пример колико они, који рукују државом, мало воде рачуна о својим поступцима, да напоменем само један случај. Несумњив је факат, да се »Обзнаном« хтело да се политички погоди комунистички покрет. То је вац дискусије. Из којих разлога, то не треба да вам говорим. Е, лепо, мислите ли да сте га погодили? Видите, да радничтво стоји иза комунистичке партије. Зашто? Зато што је онда, кад је комунизам политички погођен, радничтво економски ударено. Интереси радника на тај начин идентификују се са комунизмом. Тако мора бити када се удара једновремено и по једном и по другом. Тако се комунизам не ослабљава, него на против учвршћује. (Један глас: То није тачно!) Да вам докажем, да је то тачно, ја ћу вам навести један разговор, који сам водио са једним радником, који није комуниста. Он је радио за једно министарство, па и сада ради за то исто министарство, он је био месечар, радник коме се плаћало месечно све до последњих догађаја. И сада баш после ових атентата, њему је као и друговима му радницима месечарима у место да се задржи под истим условима, то министарство одузело плате на недеље и празнике. — Значи, господо, да су они, радници погођени економски.

**Љуба Поповић:** Је ли само »Обзнаном« то учињено?

**Јован Ђоновић:** Не знам. Ја хоћу само да кажем, да је то неувиђавност. Хтео бих рећи да се тако не ради, да се тако у будуће не чини. Ако се тако не буде чинило биће много боље. Толико сам хтео да вам кажем о томе. Ја бих, господо, био за то, да се анархија не трпи нигде, да се не трпи ни горе ни доле. Јер, ако се она буде трпела ма где, онда се тешко може помоћи. Треба сузбити све оне, који руше, руже и штете државу, треба све терористичке обухватити једним законом, и онда ћете заслужити да Вам сви, који воле ову земљу, а који су васпитани демократски, кажу, да сте у праву, и да сте то добро урадили. Грађанима треба сачувати слободу за лојалну идејну борбу, а треба немилостиво гонити све насилничке, корумптивне елементе, сепаратисте и оне, који хоће крвљу и терором да мењају друштвени поредак. Ја овако схватам дужност оних, који воле државу и са овога гледишта ја сам посматрао овај закон, и нашао да није потпуно, да није добар и да неће одговорити својој намени.

Поред тога, њему могу учинити још неколико крупних замерака. Прво, мислим, да је проскрибирале комунизам, као идеје, још рано. Ја бих био, господо, за то, и ја бих Вас молио, да тако учините, да сачекамо одлуку судску, једног компетентног форума, који ће, то је вац сваке сумње, утврдити, да ли је и колико комунистичка партија ангажована у терористичкој акцији, па тек онда, у случају, кад се утврди, да јесте, да се она проскрибира и да се растури. (Један глас из центрума: Тако је некад Керенски говорио!)

Господо, ја позитивно не знам, истрага је у току, али из истраге у колико се о њој зна, види се, да постоје у комунистичкој партији две паралелне организације. У каквој су вези оне две, то се још позитивно не зна. И ја вам, господо, кажем, да сам за то, да се сад одмах по тероризму и анархизму може и мора ударити, али да је још рано проскрибирати комунизам као идеју пре судске одлуке.

Ја бих се тешко могао сложити: управо не могу да се сложим ни са тим, да се посланички

мандати комунистичких посланика пониште, а ево зашто: Онога дана, кад је изабран народни посланик, он је посланик целог народа. Он је и по Уставу народни, не партијски посланик и као тако, држим, да њихове мандате, као народних посланика, не би требали уништити. Оне, који, су компромитовани у атентату и терористичкој акцији у опште, треба предати суду, да одговарају за своје поступке. Принципијелно ја сам противу тога, да се мандати посланички униште, за то, што припадају некој партији. То се у осталом види са одредбама Устава.

Нећу да кажем, да је аналогија сасвим добра. Нећу да кажем, да је положај оне партије, коју ћу упоредити са комунистичком, био идентичан комунистичкој, али, господо, треба знати, да су сви атентати, који су вршени пре 29. маја, везивани за радикалну партију, и у колико ја познајем политички живот у овој земљи, водство је радикалне партије гоњено, осуђивано, патезано је са доказима да се утврди, да су они као партија организатори атентата, али није растурина партија, односно нису њиховим посланицима у Скупштини ништени мандати. (**Љуба Јовановић:** Укинута је била партија.) Посланици радикалци били су у Скупштини, они су седели ту (**Љуба Јовановић:** Отерали су их.) Лепо. Ја сам само хтео да кажем и ако ове две партије нису у истом положају, да принципијелно нисам за то, да се народним посланицима ради тога, што припадају једној политичкој партији, поништавају мандати, што нису радили чак ни конзервативци старих режима.

Господо, у овоме законском пројекту има још нејасних и лоших одредаба, али о њима ћу говорити кад буде дошао на ред претрес у појединостима. Тада ћу вам скренути пажњу на оно, што се мени не допада. А сад, молио бих вас само, да ви овај пројекат законски саобразите напоменама, које сам учинио и моје је дубоко уверење да ћете тиме учинити много већу услугу и држави и народу, него ако га пустите оваквог какав је.

Толико сам начелно имао да кажем, а Ви, господо, одлучујте како хоћете.

Министар Унутрашњих Дела **Светозар Прибићевић:** Изјава г. Стајића мало ме је изненадила, јер нисам тачно могао да разаберам, да ли је странка, којој припада г. Стајић, у начелу за пријем овога закона, или ће гласати у начелу против њега. Г. Стајић је говорио, и ја сам из његовог разлагања очекивао, да ће он завршити свој говор тиме, да ће у начелу гласати за, јер у своме говору каже, да је за то, да одобрава његово начело, али да се само боји да може бити злоупотреба. То своје држање разложио је још и тиме што је казао да полицијска власт није код нас тако савршена, као што је у Швајцарској и у другим земљама на Западу. Ја упозорујем г. Стајића на то, да по нашим законима полиција неће ни пресуђивати те кривце, него ће их пресуђивати независни судови. Према томе, не може се догодити такав случај, да полиција злоупотребом овога закона закачи ову или ону странку. По готову, не може закачити једну странку, која је за рад и законитост у земљи и која хоће да редовним путем измени односе. (Др. **Стајић:** Па и сад нам зборовне забрањују.)

То је друго питање, али не може да један члан партије, који је за природни и миран развистак у томе положају, дође да по овоме закону буде

суђен од полиције, јер ми путем полиције нећемо судити.

Г. Љуба Јовановић је овде прочитао услове за пријем у трећу Интернационалу. Ја сам дубоко уверен, да су г. Стајићу и другим посланицима ови услови познати. Ако им нису познати из изворног текста, они су им познати из расправа, које су биле на конгресу у Туру, кад је француска демократија имала да се определи хоће ли приступити трећој Интернационали или неће. Господа, која су читала извештај са тога конгреса, могла су наћи да је посланик Лонге, коме се мора признати да је стари социјалиста, мотивисао непримање тих услова за трећу Интернационалу тиме, што се захтевало под тим условима да странка мора водити и нелегалну акцију, односно да поред легалне води и легалну акцију. Јер од стране социјалиста на томе конгресу је казано ово: Ако примимо ове услове, државна власт кад год хоће, може да вас стави изван закона. Али је ипак већина социјалиста одлучила да прими те услове као услове за ступање у трећу Интернационалу. Код нас се ствар тако далеко развила, да државној власти ништа друго не преостаје после сјајних разлога, које смо чули, а мислим, да ни Скупштини ништа друго не преостаје, ни свима онима, који су за ову државу, него да приме овај закон, да тиме јачи буде ауторитет тога закона пред народом. Што је говорио г. Ђоновић морам искрено казати, да има момената, који су врло важни, и ја верујем дубоко у то што каже, да свима овим појављама нису криви социјални моменти, нити економски моменти, него су то моменти, који немају ничега заједничког са економском и социјалном бедом. И исто тако овај атентатор, који за време аустријског режима није пуцао ни на Потјорекани на кога другог репрезентанта аустријског режима; могао је пуцати на свога националног човека, који има великих заслуга за стварање наше нове државе; могао је пуцати нагаи на то не социјалном бедом и невољом него из сасвим других разлога.

Ја сам господи комунистичким посланицима приликом разних интервенција, које су чинили код мене, као Министра Унутрашњих Дела, скретао пажњу на то како су они некритични, како у своју странку примају елементе, који дини дивљом мржњом противу наше нове државе; како примају елементе, који су за време аустријског режима биле његове најверније слуге, и то не за то, што су морали да се повинују сили, него зато што су волели монархију. Ти су елементи после стварања наше нове државе не само уништили у комунистичку партију, него су у њој водили прву реч. Е, господо, кад се тако некритички ради, онда је сасвим разумљиво, да су ти људи постепено добијали утицај, а с друге стране, кад се овај закон лојално интерпретира, он не иде ни за чим другим него да погоди — не као што г. Ђоновић каже идеје, јер ми нећемо да погађамо идеје, — него да погоди акције, које пропагирају насилну промену друштвеног реда и поретка. Ми хоћемо да погодимо и овакве начине говора, какав се огледа у говору једног народног посланика, који истина није члан комунистичке партије, а који је говор према извештају једнога листа он држао поводом Драшковићеве смрти. Тај је посланик г. Бранднер. Он је казао у том свом говору о покојном Драшковићу ово: »Добре се споминьем, како је у Скуп-

штини бранио »Обзнану«. Ниједан факат није могао навести. Ми смо се сви чудили како може један министар овако ништавно бранити свој рад. Кад смо га притеснили, казао је: »Шта хоћете, ми имамо силу у рукама и радићемо шта хоћемо«.

Ја позивам господу посланике нека кажу: да ли је г. Драшковић овако говорио. Али, народ се обмањује и заводи оваквим говорима. И г. Бранднер завршава свој говор овако: »Данас се виде последице. Данас је Драшковић мртав, и сад га укопавају«.

За то, дакле, што је Драшковић ништавно бранио Обзнану, зато што је употребио једну диктаторску реч или фразу: »Ми имамо силу и радићемо што хоћемо«, зато је дошао атентат и зато је Драшковић погинуо!!

Е, видите, господо, ми хоћемо да погодимо такву пропаганду, па ма са које стране она долазила, а не само са комунистичке стране.

Ми смо били допустили отварање синдикалних организација. Ми смо то били допустили, јер је интерес и наш и државе, да се радничтво развија. Али радничтво мора доћи до свести, — а кад ће доћи, то је питање. Ми своје политичке организације не смемо покривати са економским организацијама. Ми смо радничке синдикате поново забрањили за то, што смо несумњивим доказима, које имамо у рукама, утврдили, да су их они, који су им били на челу, ошет пренели на политичко поље.

О томе имамо њихова писма, која ћемо штампати.

Ја се не бих на ту меру одлучио, кад је Влада отворила једанпут те синдикалне организације, да те доказе нисмо имали у рукама.

Што се тиче домова, штампарија и књижаре, ја нисам у томе спору мериторно одлучио него само ко има јачега права на државину, а други ме-родавни фактори одлучиће, ко има право својине. Ја држим, да је и то господи познато и г. Милојковићу и према томе чудновато је, кад он може да каже, да смо ми отели домове. Ништа писмо отели. Ако је право својине, господо, њихово, несумњиво њима ће компетентни форум то признати. У осталом, то је само једно инцидентално питање, које је овде избило и које нема великога значења у вези са самом законском основом. И ја молим Законодавни Одбор с обзиром на расположење саме наше јавности, које је расположење такво, да тражи брже и ефикасне мере — ја, дакле молим господу да пожуре са решавањем овога закона.

Ја молим г. Ђоновића, да не упоређује ове односе са онима, који су постојали у Краљевини Србији за време Краља Милана, јер нека буде уверен, да данас тражи народ те мере којима је Влада дала облик овога законског пројекта. А онда је, господо, сав народ био против оних мера, које су стваране за време ондашње владавине, и то је та велика разлика, а боље је, како су говорили нека господа говорници, да се та ствар реши законом, него као што се то у другим земљама чини, да разрачунава улица. Ја зато, дакле, молим господу, да овај закон приме. (Одобравање).

Председник др. **Момчило Нинчић**: Молим господу чланове, да заузму своја места. Говорили су сада сва господа чланови Одбора, који су у име својих група имали да говоре, сад Одбор има да реши, да ли ће и колико говорника говорити у своје име. Пријавили су се три комунистичка по-